

Cărți vechi românești din epoca brâncovenească în patrimoniul județului Gorj

EVA ISAC

În timpul domniei lui Constantin Vodă Brâncoveanu, curtea domnească a fost un puternic centru de cultură umanistă care a depășit hotarele Țării Românești, domnitorul fiind nu numai un mare om politic, ci și un mare voievod cărturar.

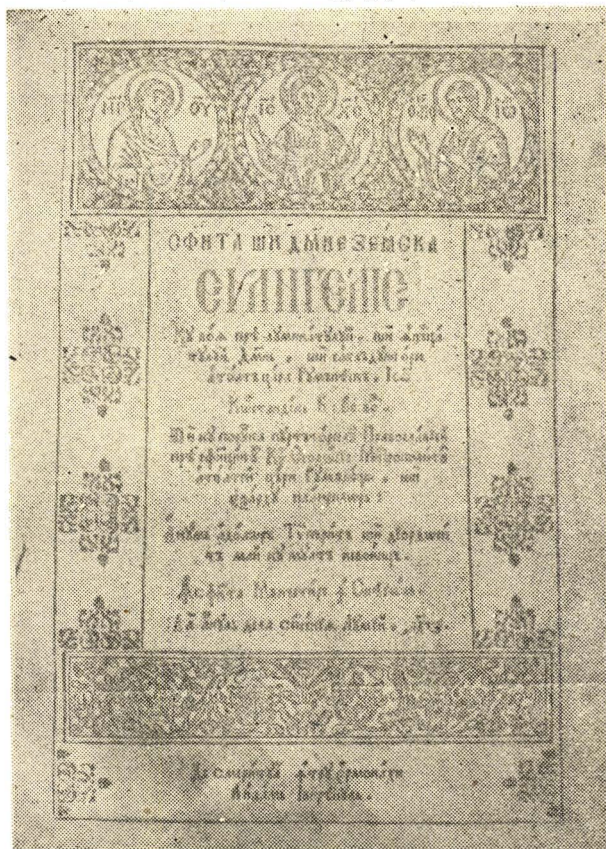
„Atît prin cărturari români cît și prin cei străini cu toții adunați în jurul voievodului și al stolnicului, s-a realizat timp de un pătrar de veac, un puternic mediu cultural în care se dezbăteau probleme, se creau curente, se formau cărturari”¹.

Răspîndind cartea religioasă și laică în limba română în toate cele trei țări române, fie prin răspîndirea cărților tipărită în tipografiile românești, fie prin circulația ideilor, cultura epocii brâncovenești a contribuit la instruirea omului de rînd și la orientarea lui spre noi orizonturi politice și culturale².

În vremea lui Constantin Vodă Brâncoveanu sporesc tipărițiile în limba română, acestei opere consacîndu-i-se Antim Ivireanu, jucînd în acest fel un rol hotărîtor în introducerea limbii române în biserică „Prin vasta lui activitate politică, mitropolitul Antim, a urmărit un scop dublu, pe de o parte, să se dezvolte meșteșugul și arta tipografică avînd în vedere importanța pe care le au în opera de culturalizare a unui popor iar pe de altă parte, să aibă la dispoziție un instrument capabil să răspîndească în cercuri cît mai largi cuvîntul lui, fie el cu substrat religios, moralizator sau politic”³.

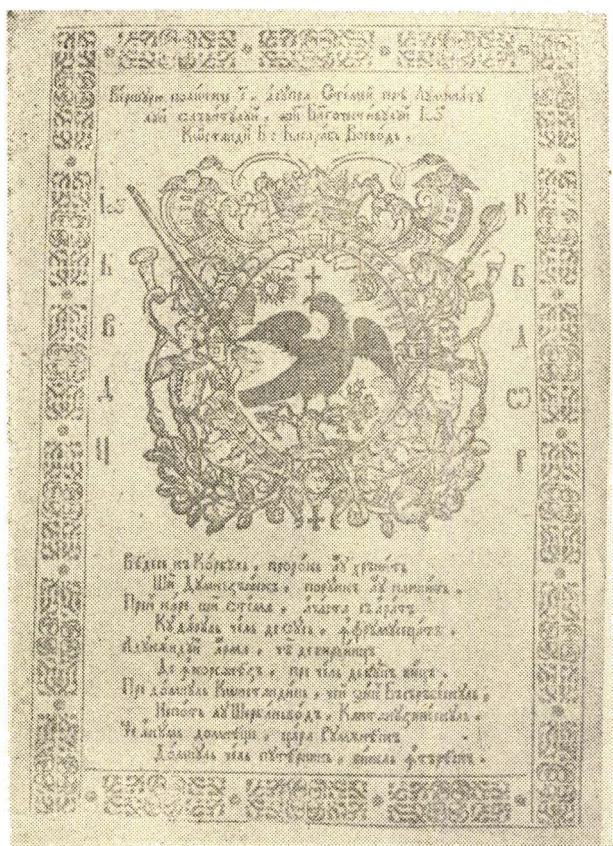
Deși străin, din momentul venirii în țară, Antim Ivireanu s-a impus ca tipograf, învățând repede limba română, integrându-se în viața și aspirațiile poporului român. La București ia în primire și reorganizează tipografia Mitropoliei, iar în anul 1694 se retrage la Snagov, unde organizează o tipografie cu caractere românești, grecești și arabe, tipografie care a devenit mai târziu un centru cultural cunoscut atât în Europa cât și în Orientul Apropiat.

În această tipografie, printre alte tipărituri, Antim scoate și „Evanghelia românească” în anul 1697.

Un exemplar din această tipăritură s-a descoperit la biserica de lemn „Adormirea Maicii Domnului” din fostul cătun Copăceni, comuna Cornești, biserică monument din sec. al XVIII-lea⁴.

Evanghelia de la 1697, spre deosebire de tipăriturile anterioare are foaia de titlu frumos ornamentată, iar pe verso, încadrată într-un chenar de flori stilizate este, în xilogravură, stema Țării Românești, cu pomul în vârful căruia se află acvila cruciată, iar marginal, în interiorul chenarului se găsesc inițialele domnitorului Constantin Vodă Brâncoveanu. (foto

„Faptul introducerii unei steme, a unui sigil, probează istoricește nu începutul unei țări ci o seculară existență și un stadiu de dezvoltare de care neamul are cunoștință deplină”⁵.

Deasupra stemei este tipărit în negru „Versuri politice 10 asupra Stemei prealuminatului, slăvitului și blagocestnicului 0 Constantin Basarab Voievod”, iar sub stemă sînt versurile adresate domnitorului.

Filele tipăriturii sînt din hîrtie groasă cu filigran, tiparul imprimat în negru și roșu, textul cules cu litere chirilice fin lucrate, de două mărimi. Textul cărții este dispus pe două coloane încadrate fiecare cu cîte 35 rînduri.

Coperțile din lemn cu piele maro sînt împodobite cu che-nar din flori stilizate, avînd la mijloc un medalion cu Învierea, de jur împrejur stele, iar în colțuri cei patru evangheliști.

Cu toate că această evanghelie a văzut lumina tiparului la Snagov, ea a circulat fiind cumpărată și dăruită bisericii mai sus amintită de Barbu Căpitan, locuitor al acestui stat, așa după cum reiese din însemnarea cu caractere chirilice de pe filele 1—3, dar nu este menționat nici locul și nici anul cînd a fost achiziționată. „Să se știe această sf(întă) și dumnezeiască (e)vanghelie au cumpărat Barbu Căp.(itan) din Copăceni și au dat-o pentru pomană la această sf(întă) biserică din Copăceni cu bani gata taleri 8”.

Copăceni era un cătun ce depindea de comuna Cornești. la 10 km vest de Tîrgu-Jiu, pe apa Jaleșului, fiind menționat în hrisovul lui Radu Mihnea din 6 februarie 1622, iar la 9 mai 1687, Șerban Vodă poruncește lui Nicola Magălescu și Dumitrașco din Rîioși care cotropiseră satul Copăceni, să vină în 14 zile la judecată cu călugării de la Strîmba⁶.

Pe fila 141 găsim o altă însemnare datată după scris sec. al XVIII-lea, o trimitere la textul evangheliei.

„Din preapodolna Paraschiva evanghelia utreni(ei) caut-o la evanghelia maslului a cincea, iar a liturghii caut-o luni a cincea după Rusali(i) la rîndul doi”.

Referitor la starea de conservare, observăm că filele cărții sînt pe alocuri completate încorect, pătate cu ceară, avînd patină funcțională, iar la cotor nu are piele, coperta a doua fiind desprinsă de blocul cărții și cu atac de carii.

Găsită în urma cercetărilor întreprinse în teren, cartea a fost tatată, conservată și expusă în prezent în Muzeul județean Gorj, în sala ce cuprinde perioada lui Constantin Vodă Brâncoveanu.

În afară de Evanghelia din 1697, în patrimoniul județului Gorj se găsesc și două exemplare din „Mărgăritare“ Sfântul Ion Gură de Aur, București, 1691.

„Mărgăritarele“, traduse după un original grecesc de Șerban și Radu Greceanu și tipărite prin strădania lui Antim Ivireanu, constituie adevărate modele de limbă literară. Cartea cu tiparul negru și inițiale ornate este de dimensiuni mici (25,5 × 17,5 cm), cu 40 rînduri pe filă. Pe verso foii de titlu se găsește stema domnitorului ca și la „Evanghelia românească“, încadrată într-un medalion cu motive vegetale combinate cu elemente baroce.

Primul exemplar aparține Mănăstirii Tismana, avînd lipsă foaia de titlu, primele patru file și cu legătura din carton.

A fost achiziționată în anul 1824 de Lazăr sîn Nicolae Abagiu și donată mănăstirii, după cum se vede din însemnarea de pe filele 13—15.

Al doilea exemplar îl găsim în depozitul centralizat de la Mănăstirea Polovrași, fiind adusă aici de la biserica Sf. Nicolae din Bilteni. Este incomplet ca și celălalt exemplar, lipsindu-i foaia de titlu și primele două file, iar legătura este din piele pe lemn.

Referitor la starea de conservare a celor două exemplare, observăm că și-au pierdut unitatea, au filele desprinse, completări incorect rezolvate, au filele cu multe pete de ceară și umezeală.

Despre înfloritoarea epocă de cultură din această perioadă nu se poate vorbi fără a aminti și numele cărturarului și creatorului umanist, stolnicul Constantin Cantacuzino. Această personalitate politică și culturală de la curtea lui Constantin Vodă Brâncoveanu, în concepția căruia „cartea trebuia să contribuie la impunerea în toate sferile vieții a limbii curate, clare, curgătoare a poporului, limba românească“, a dăruit cărți multor biserici.

În depozitul centralizat de la Mănăstirea Polovrași găsim un „Apostol“, Buzău, 1704 dăruit de stolnic bisericii Sf. Paraschiva din Runcu.

„Apostolul“ este pe hirtie cu filaran cu tipar negru și roșu, titluri cu majuscule în roșu, inițiale ornate, chenare, ornamente tipografice, viniete și frontispicii, avînd gravuri semnate de Ursul Zugrav și Ioanichie B. Legătura este din piele maro pe lemn, ornamentată cu chenar din motive florale stilizate, iar la mijloc are un medalion cu Isus răstignit.

Pe filele 1—21 găsim o însemnare din 1766 care atestă proveniența cărții, însemnare făcută de umul din locuitorii acestui sat, cu ocazia prelegării cărții.

„Această sfintă ș idumnezeiască carte ce se cheamă Apostol, fiind dăruită de mult de dumnealui răposatul întru Domnui, Constantin Cantacuzino vel stolnic, sfintei biserici de aici din Runcu, unde iaste hramul preacuvioasei Paraschi-va, ca să fie pentru pomenirea prea cinstului neamului dumnealor, iară acuma s-au prelegat a doua oară de mult păcătosul și nevrednicul robul lui Dumnezeu Stanciul Popescu din Runc, luna lui septembrie, ziua 24, leat 1766”.

Cartea a circulat, ajungînd nu se știe cînd la biserica Sf. Nicolae din Bota, de unde a fost adusă la depozitul de la Polovragi și va constitui unul din obiectele care va ilustra domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu în colecția muzeală a mănăstirii.

„Căci domnia lui Constantin Vodă Brâncoveanu constituie pentru istoria României nu numai un însemnat moment politic, ci și o înfloritoare epocă de cultură, prin aceea că duce mai departe, pe culmi mai înalte efortul cultural secular al poporului român și al elitelor lui cărturărești sau al meșterilor artiști”⁷.

N O T E

- ¹ Ionescu Șt., „Epoca Brâncovenească”, Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 184
- ² Idem, p. 186
- ³ Ionescu Șt., Panait I. Panait, „Constantin Vodă Brâncoveanu”, Ed. șt., București, 1968, p. 327
- ⁴ Stoicescu N., „Bibliografia localităților și monumentelor feudale din România”, Vol. I, Țara Românească, Mitropolia Olteniei, 1970, p. 196
- ⁵ V.A. Urechia, „Schite de sigilografie românească”, București, 1891, p. 3
- ⁶ Ștefulescu Al., „Gorjul istoric și pitoresc”, Tîrgu-Jiu, 1906, p. 262
- ⁷ Ionescu Șt., Panait I. Panait, „Constantin Vodă Brâncoveanu”, Ed. șt. București, 1969, p. 303